

Begroeting

v.: Welkom op deze plaats

g.: **huis van gebed voor velen
huis voor allen die komen**

v.: Welkom in dit huis van ontmoeting

g.: **vriend en vreemdeling, heilige en zondaar
in ieder die hier is samengekomen.**

v.: Kom met hoop of aarzeling,
kom met vreugde of verlangen,
allen die hongeren of dorsten
naar het volle leven

g.: **Gulle God en gulle bevrijder,
raak ons aan door uw Geest.**

*Zingen: Gezang 172**Inleiding*

Hartelijk welkom in deze gedichtendienst. Het thema is: Een weg van veertig dagen. De veertigdagentijd is de tijd die voorafgaat aan het Paasfeest. Het is een tijd van voorbereiding en inkeer. Een tijd waarin wij Jezus volgen op zijn weg naar het kruis.

De gedichten zijn gekozen bij deze periode. Al moet meteen worden gezegd dat de meeste gedichten spelen in de Stille Week, voorafgaand aan het Paasfeest. Over de veertig dagen in het algemeen vond ik niet zoveel gedichten als ik had gehoopt. Maar de gedichten die we vandaag lezen helpen ons om alvast ons voor ogen te stellen de weg die Jezus ging.

Er is geen preek of Schriftlezing. Je zou kunnen zeggen dat de gedichten beide in zich omsluiten. De aangegeven liederen zingen wij zonder nadere aankondiging.

Gebed

Heer onze God,

Zie ons zoals we gekomen zijn: kwetsbare mensen met een hart vol gedachten en beelden. Schenk ons rust en stilte, laten alle verwarrende gedachten die ons omspelen zich te ruste leggen. En maak ons vrij voor de beelden van het evangelie en voor wat die bij ons, mensen van de moderne tijd, kunnen oproepen. Door Jezus Christus, onze Heer. Amen

Jan Kal (1946) is vooral bekend van zijn vele sonnetten. Hij groeide op in Haarlem, maar verhuisde naar Amsterdam voor een studie medicijnen. Aan studeren kwam hij niet toe door een alles overheersende liefde, maar die bracht hem wel tot het schrijven van sonnetten. Jan Kal kan van

weinig poëzie maken. Hij heeft een eigen spontane, weemoedige toon, waarin ook zijn humor een plaats kan vinden. Kal debuteerde in 1974 met de bundel Fietsen op de Mont Ventoux. Daaruit komt het volgende gedicht over de Knecht des Heren, de wonderlijke gestalte in het boek Jesaja waarin christenen de contouren van de lijdende Christus ontdekten.

Jan Kal – De knecht van de Heer

'Zie wie Ik uitverkoren heb als knecht,
aan wie Ik Mij in welbehagen hecht.
Ik heb de Geest van Mij op hem gelegd,
dat Hij de volkeren het oordeel zegt.

Hij is geen schreeuwlelijk die luid gebiedt;
Zijn stem verheft zich op de pleinen niet.
Hij zal niet breken het geknakte riet,
en dooft geen vlaspit waarvan walm opschiet.

Hij zal het recht naar waarheid openbaren.
Hij zal niet kwijnen en hij krijgt geen knak
voor Hij het recht op aarde heeft gebracht.

Op dat hij hun de wetten zal verklaren
zal door de kustlanden worden gewacht',
zo luidt de godsspraak die Jesaja sprak.

(uit: Het evangelie volgens dichters)

Zingen: Gezang 173: 1,2

Willem Barnard (1920) is Nederlands dichter en predikant, die korte tijd Letteren studeerde in Leiden. Hij publiceert onder het pseudoniem Van der Graft zijn meer persoonlijke gedichten. Barnard is altijd meer dichter-theoloog dan gemeentepredikant geweest. Er staan talloze dichtbundels op zijn naam, en hij is een van de belangrijkste dichters in het Liedboek voor de Kerken, waaraan hij jaren heeft gewerkt in de groep dichters (met Ad den Besten, Muus Jacobse, J.W.Schulte Nordholt en Jan Wit).

In het volgende gedicht komen veel voorkomende beelden in zijn werk al voor: vogels, bomen, water. Let op hoe ze in dit gedicht een dubbele rol spelen. In het eerste deel van het gedicht staan ze op zichzelf, in het tweede deel worden ze betrokken op Christus, worden ze ineens bijbelse beelden.

Van der Graft – Vragenderwijs

Ik vroeg het aan de vogels
de vogels waren niet thuis

ik vroeg het aan de bomen
hooghartige bomen

ik vroeg aan het water
waarom zeggen ze niets
het water gaf geen antwoord

als zelfs het water geen antwoord geeft
hoewel het zoveel tongen heeft
wat is er dan

wat is er dan
er is alleen een visserman

die draagt het water
onder zijn voeten
die draagt een boom
op zijn rug
die draagt op zijn hoofd een vogel.

(uit: Van der Graft, Mythologisch)

Zingen: Gezang 184: 1,2,3

Martinus Nijhoff (1894 –1953) was een dichter, toneelschrijver, vertaler en essayist. Door de voorkeur van Nijhoff voor de sonnetvorm lijkt hij een traditionele dichter, maar toch is hij eerder modern. Hij staat voor een modern taalgevoel en een modern levensgevoel. Hij streefde naar herwaardering van het gewone spreektaal in de poëzie. Al merk je dat wij al weer wat verder in de tijd zijn, want zijn taal lijkt voor ons niet zo alledaags meer.

In het nu volgende gedicht spelen, zo lijkt het, twee dingen door elkaar: het verhaal van Christus die gebroken wordt waardoor het nieuwe leven mogelijk wordt, én het scheppingsproces bij het schrijven van een gedicht. Ook dat laatste is een gebroken worden, maar dit keer van de dichter waardoor het gedicht aan het licht kan komen. Dit laat ook iets zien van Nijhoffs opvatting over poëzie: de dichter staat uitsluitend in

dienst van het gedicht. Maar – zoals gezegd – Nijhoff verwoordt dit met bijbelse beelden.

Martinus Nijhoff – Het licht

Het licht, Gods witte licht, breekt zich in kleuren:
Kleuren zijn daden van het licht dat breekt.
Het leven breekt zich in het bont gebeuren,
En mijn ziel breekt zich als ze woorden spreekt.

Slechts die zich sterven laat, kan 't leven beuren:
O zie mijn bloed dat langs de spijkers leekt !
Mijn raam is open, open zijn mijn deuren –
Hier is mijn hart, hier is mijn lichaam: breekt !

De grond is zacht van lente. Door de bomen
Weeft zich een waas van groen, en mensen komen
Wandelen langs de vijvers in het gras –

Naakt aan een paal geslagen door de koorden,
Ziel, die zichzelf brak in liefde en woorden:
Dit zijn de daden waar ik mens voor was.

(uit: Martinus Nijhoff, Verzamelde gedichten)

Zingen: Gezang 177: 1,2

Ida Gardina Margaretha Gerhardt (1905 - 1997) was een Nederlands dichteres en classica. Ook heeft zij literatuur uit het Latijn en uit het Hebreeuws vertaald. Ida Gerhardt beschrijft in krachtige bewoordingen een aantal schrijnende thema's, zoals de spanningen van een ongelukkige jeugd, hypocrisie, en de teloorgang van het Hollandse landschap. Ze maakt daarbij ook gebruik van de kracht van stijlfiguren die ontleend zijn aan de klassieke dichters en schrijvers, waar ze een groot kenner van was. Ida was zeer religieus, wat duidelijk blijkt uit haar werk, maar tevens was ze een criticus van benepen calvinistische milieus. In het volgende gedicht lijkt Christus zelf aan het woord te komen. Hij spreekt tot de ezel die hem droeg op Palmzondag.

Ida Gerhardt - Dank aan de ezel

Gij met uw zachtzinnige oren
en uw geduldig gezicht:

ik ben u zeer verplicht.

Dat gij het hebt aan willen horen
hoe toenmaals het is geschied;
en hoe mij een ander verried.

En dat ge zelfs niet hebt bewogen,
mij slechts getroost hebt met uw ogen.
Dat kunnen de mensen niet.

(uit: Ida Gerhardt, Verzamelde gedichten)

Zingen: Gezang 42: 3

Jaap Zijlstra (1933) groeide op in een eenvoudig timmermansgezin in het elitaire Wassenaar. Import, want zijn ouders waren 'emigranten' uit Friesland. Jaap Zijlstra werd een bekend dominee, vooral in Friesland waar hij kort geleden voorging in zijn afscheidsdienst. Hij was een van de eerste bekende predikanten die ervoor uitkwam dat hij homo is, al was hij toen zelf (het was 1983) bijna vijftig. Hij schreef vele gedichten en liederen, waarvan er sommige opgenomen werden in het Liedboek. Het volgende gedicht gaat over de sfeer van de lente waarin de Stille Week valt: het contrast tussen het nieuwe leven dat zich aandient en het lijden van Christus dat nog herdacht moet gaan worden, bepaalt de spanning in dit gedicht.

Jaap Zijlstra – Stille Week

Het voorjaar komt, de knoppen breken
en bloesems geven taal noch teken.

De vogels zingen. God wat is dat mooi.
Ook ik wil zingen in mijn alledaagse kooi.

Maar kan niet. Deze dagen staat
tussen de takken uw bebloed gelaat.

De bomen lopen wonderbaarlijk uit
rond uw verminkte, naakte huid.

Spijkers die hand en hout doorboren,
de aarde bloeit als nooit tevoren.

Ik hunker naar wat gaande is,

naar opbloei, naar verrijzenis.

Maar kan het voorjaar nog niet aan,
eerst moet de Heer zijn opgestaan.

(uit: God in gedichten)

Orgelspel

Lucebert, pseudoniem van Lubertus Jacobus Swaanswijk (1924 –1994) was een Nederlands kunstschilder, dichter, tekenaar en lithograaf. De naam Lucebert komt van het Italiaanse 'luce' (=licht) en het Germaanse 'bert' (=licht), dus tweemaal licht. Hij behoorde bij de groep van de Vijftigers. Hij kreeg daar als bijnaam Keizer der Vijftigers. Zijn kunst, die vooral in het begin sterk beïnvloed was door Cobra, weerspiegelt een vrij pessimistisch wereldbeeld. 'Alles van waarde is weerloos,' is zijn meest geciteerde regel. Zijn sterke persoonlijkheid sprak velen tot de verbeelding. Als dichter stond hij aan de wieg van een revolutionaire vernieuwing van de Nederlandse poëzie.

Dat merk je ook aan het volgende gedicht. Je moet het niet meteen willen begrijpen, je moet het ondergaan. Want net zoals op de schilderijen van Lucebert tuimelen de beelden over elkaar heen in een schijnbaar chaotisch geheel. Maar let u eens op hoe vaak de klinker a in dit gedicht voorkomt. Dat moet wel met opzet zijn gedaan. In realistische en eigentijdse beelden wordt het laatste avondmaal en de schokkende gebeurtenissen erna verwoord.

Lucebert – het laatste avondmaal

het laatste brood verkoold
de laatste dia van het avondrood
het laatste lichaam in het massagraf
het tillen van het laatste lichaam
het eerste optillen van het lichaam
ten leste het voortslepen van de laatste resten
de laatste zelfgenoegzaamheid
het rechten van de schouders
het spannen van de spieren van schouders en borst
het laatste avondmaal in het licht
van het laatste avondmaal
mooi bruin schemerlicht valt over het haar
valt over de schouders geen vlek
geen bloed aan de slapen op de geloken ogen
die door de wimpers turen naar het verkoelde brood

met een zelfgenoegzaamheid met het laatste weten
 zij hebben het in de gaten de laatste gaten
 hebben zij tevreden waargenomen
 het grote graf is gesloten
 het laatste zand erover het zand aangestampt
 er tussendoor even de laatste dia genomen
 rode dia dag die de laatste dag
 zo rood kleurde dat het leek dat de hemel
 vol bloed lag vol zweet en bloed
 bloed en zweet droop op de tafel
 het avondmaal smaakte naar zweet en bloed
 midden op de tafel stond naast het brandende broodrooster
 de laatste beker leeg als een onthoofd lichaam
 azijn de laatste waan van wijn
 het laatste van het laatste lag
 voor het oprapen maar niets meer smaakte

(uit: Lucebert, verzamelde gedichten)

Zingen: Gezang 347: 1,2,7,8

Wystan Hugh Auden (1907 – 1973) was een Engels/Amerikaans dichter, essayist en literatuurcriticus. Hij geldt als een van de grootste dichters van de 20ste eeuw, en wat mij betreft zelfs de allergrootste. Het leven van Auden heeft parallellen met dat van Gerard Reve. Na een vrij en ongebonden leven bekeerde Auden zich op 32-jarige leeftijd tot het christelijk geloof. Net als Reve was hij homo en ook Auden werd, net als Reve, een wekelijkse kerkganger. In zijn werk werd dit ook merkbaar. Dat was ook de reden dat vele critici hem afschreven, en lange tijd werd dan ook op de latere Auden neergekeken. De laatste jaren is daarin een kentering te bespeuren, misschien ook door een nieuwe onbevangenheid in literaire kringen ten opzichte van religie.

Het volgende gedicht is genomen uit de 'Horeae Canonicae', een cyclus gedichten over de Goede Vrijdag. Elk gedicht speelt op een bepaald uur van de Goede Vrijdag, genoemd naar de kerkelijke getijden. Vandaar de Latijnse titel 'Horae Canonicae'. Het nu volgende gedicht draagt de titel 'Terts', het is het derde uur waarmee wordt bedoeld 9 uur in de morgen. De mensen gaan aan het werk. We horen over een beul, een rechter en een dichter – drie mensen die betrokken zullen zijn bij de moord op Christus. Opvallend is hoe Auden het situeert in onze tijd. Het lijkt een dag als alle andere dagen: de vrouw van de rechter heeft hoofdpijn, de mensen gaan naar hun werk, hebben hun dagelijkse zorgen over hoe anderen over hen denken, ze lijken niet te beseffen wat voor dag het gaat

worden. Christus is de uitzondering: hij weet dat de mechanismes van onze wereld hem deze dag zullen vermorzelen.

W.H. Auden – Terts

Na een stevige poot van zijn hond
 (z'n goeiigheid hoor je aan zijn blaffen af)
 beent de beul resoluut de hei over;
 hij weet nog niet aan welke voorgeleide hij
 de hoogste vorm van Recht voltrekken zal;
 zachtjes trekt de rechter de deur achter zich dicht
 (zijn vrouw heeft weer eens hoofdpijn vandaag)
 en zuchtend daalt hij de marmeren treden af:
 hij weet niet met welk aards vonnis hij
 de Wet zal volgen die de sterren beweegt;
 en de dichter die een luchtje schept in de tuin
 voor hij zich aan zijn nieuwe pastorale zet,
 weet niet wiens Waarheid hij dienen zal.

Geesten van huis en haard, godheden
 van goed gerunde mysteriën, Grote Namen
 die een hele stad kunnen wegvagen,
 hier staan ze buiten – we moeten het doen
 met ons eigen heimelijk ritueel
 en bidden tot een beeld van ons beeld van onszelf:
 'Laat me deze dag doorkomen zonder
 dat ik op mijn donder krijg van mijn baas,
 laat me niet weer op mijn gezicht gaan
 ten overstaan van alle meiden hier;
 gun me eens een verzetje, laat er
 weer eens iets spannend gebeuren, laat me
 ook eens mazzel hebben in de lotto.'

Op dit uur konden we iedereen zijn;
 enkel ons slachtoffer doet hier niet aan mee,
 hij weet immers al (dat kunnen we hem
 nooit vergeven: als hij antwoorden weet,
 waarom zijn we hier dan, wat heeft nog zin?)
 dat onze gebeden al lang zijn verhoord,
 dat niemand een steek zal laten vallen,
 dat de machinerie van onze wereld zonder
 haperen zal draaien, dat de Olympus
 zich in zwijgen zal hullen en zelfs de Hades
 vergeet oproer te kraaien, maar dat het
 bij dit ene wonder blijven zal, dat wij straks

kunnen terugzien op een goede vrijdag.

(uit: Liter, Christelijk literair tijdschrift, nummer 45)

Zingen: Gezang 194

Gerrit Achterberg (1905 –1962) is een Nederlands dichter. Hij wordt beschouwd als een van de belangrijkste dichters in de twintigste-eeuwse Nederlandse poëzie. Hij groeide op in een calvinistisch gezin en de sporen van die achtergrond vindt je in hele zijn werk. Het volgende gedicht is genomen uit een cyclus die raakvlakken heeft met de cyclus van Auden over de Goede vrijdag. Net zoals daar lijkt ook hier het toeschouwen en het doorgaan van het dagelijks leven de meest wrange feiten. Let op de laatste regel. Daarin is sprake van Jaffa. Dat is het Jaffo waarheen Jona vluchtte.

Gerrit Achterberg – Reiziger 'doet' Golgotha I

Zij hebben Hem, zonder zich af te vragen
of Hij het kon verdragen,
met nagels aan een kruis geslagen.

En toen Hij daar te lijden hing,
- een spijker is een lelijk ding –
zei Hij: Vader vergeef het hun.

Zei Hij: ze weten niet wat ze doen.
Het was hun er immers om te doen,
om eens te zien, wat of Hij nu zou doen!

Zo heeft Hij nog voor hen gebeden,
en in Zijn sterven aan hen meegegeven
een alibi voor hun geweten.

En ik stond in de verte quasi wat te praten
met 'n paar onnodige, onnozele soldaten.
Ze deden immers tóch, wat ze niet konden laten.

Maar Hij beriep zich op het allerlaatste:
de handen van Zijn Vader; - nog vóór Pasen
moest ik me naar mijn schip in Jaffa haasten.

(uit: Gerrit Achterberg, Verzamelde gedichten)

Zingen: Gezang 175: 1,2,4

Opnieuw een gedicht van Van der Graft. Het Joodse Paasfeest, waarbij het volk Israël de uittocht uit Egypte gedenkt, en het christelijke Paasfeest lopen door elkaar heen. Stille Zaterdag heet het: de dag tussen Goede Vrijdag en Pasen. Stilte na de storm, zou je kunnen zeggen. Zoals ook de uittocht uit Egypte voorafgegaan werd door de stilte na de storm van de tien plagen (vandaar de dode vissen in de Nijl, die veranderde in een bloedrivier). Maar de vis is tegelijk weer het beeld voor Christus. Een mooi spel van beelden over een niet zo mooie, maar ronduit schokkende geschiedenis. Maar het is Stille Zaterdag: het volk van God houdt zijn adem in over wat gaat komen.

Van der Graft – Stille Zaterdag

Deze dag heet stil
omdat het woord zwijgt,
maar de dood stijgt
in de Nijl,

de maan is vol,
onze tijd van leven
komt bovendrijven:
een stinkende school

vissen, het bloed
spat uit onze mond.
Lam toekomst gewond.
Deur heden op slot.

Misschien vannacht
zullen wij opstaan.
Wie zal vooropgaan,
het pleit beslecht?

(uit: Van der Graft – Mythologisch)

Voorbeden

Bid om vrede, p.53

Jan Willem Schulte Nordholt (1920 - 1995) was een Nederlandse dichter en hoogleraar in de geschiedenis en cultuur van Noord-Amerika. Hij is vooral bekend om zijn publicaties over de Verenigde Staten. Schulte Nordholt heeft o.a. de Nederlandse vertaling van het kerklied À toi la

gloire gemaakt. Ook heeft hij een fors aantal liederen vertaald die zijn opgenomen in het Liedboek voor de Kerken.

Het volgende gedicht spreekt over Strauss en Renan. Dat waren twee Bijbelgeleerden die boeken over Jezus schreven, waarin veel van wat in de evangeliën staat geschreven tot onhistorisch werd verklaard. De maagdelijke geboorte en de beelden over de opstanding zouden mythen zijn die ook in andere religies voorkomen. De dichters kent die opvattingen. Toch heeft dat voor hem niet het laatste woord, maar de barmhartigheid van Christus. Waarom ik het in dit gedicht geciteerde Gezang 440 ('Ik heb de vaste grond gevonden') niet daarna in de liturgie heb opgenomen, is mij nu een raadsel. Maar Gezang 192 is ook mooi om mee te eindigen.

Jan Willem Schulte Nordholt – Verlegen met mijn God

Ook ik kan wel als Strauss en als Renan
en zoveel andere verlichte heren
het vreemde fenomeen analyseren,
de fabels en parabels van de man
die door het koren liep in Kanaän.

Historisch is het ook wel te verstaan,
de oude mythe kan men er in horen:
een god wordt gaarne uit een maagd geboren,
doet wonderen en sterft zoals het graan
om als het graan weer op te staan.

Maar als ik door het pad naar voren schrijd
en om mij heen de arme stervelingen,
mensen zo dwaas als ik, de lofzang zingen:
"O Heer, uw bloed roept voor altijd
barmhartigheid, barmhartigheid"

dan ben ik niet verlegen met mijn god,
dan is hij vlak bij mij, dan weet ik zeker
dat hij mij aankijkt uit de donkre beker,
dan eet ik zijn genadebrood,
dan leef ik van zijn dwaze dood.

(uit: God in gedichten)

Zingen: Gezang 192: 1,2,6

Zegen